

Z literárního života

ZRADA NAŠICH VZDĚLANCŮ

Pavel Tigrid

K napsání těchto řádek mě přiměl jednak poslech přenosu z budovy pražského parlamentu, kde po několik dní sněmovali čeští a slovenští spisovatelé, jednak četba článku z pera Václava Laciny, jenž se také hlásí do řad spisovatelstva českého.

Při poslechu sjezdového jednání českých a slovenských spisovatelů jsem střídavě dostával záchvaty smíchu a záchvaty vzteku a popravdě musel uznat, že nebožtík Goebbels byl přece jen břídil u srovnání s pány Kopeckým a Nejedlým. Neboť po celou dobu války jsem se nikdy nesetkal v německém či protektorátním tisku, pokud šlo o věci kultury, s takovou mírou prolhanosti, nechutnosti, bezduchosti a podlézání, jakou se vyznačoval sjezd zaprodaných pisálků z Gottwaldova protektorátu. Jarmila Glazarová hlasem zajíkájícím se hysterickým rozčilením líčila část svého zážitku, jenž bude tvořit páteř jejího nového socialisticko-realistického románu o změnách na naší vesnici: navštívila totiž starou babičku kdesi v českých pohraničních horách, babičku chudičkou, ale uvědomělou, neboť si hlasem od února 1948 opět zpevněným pochvalovala, jak se všecko změnilo k lepšímu v lidově demokratickém státě „na cestě k socialismu“. Vrchol zážitku Jarmily Glazarové však tvořila chvíle, kdy stařenka sáhla pod polštář, vytáhla čtyři stovky a „se slzami v očích“ pravila: „To mi poslal náš tatíček, pan prezident Gottwald. To věru za kapitalismu nebylo, aby si na Pražském hrade vzpoměli na osmdesátiletou babičku.“

Glazarová pak slavnostně slíbila, že jen co dokončí svůj román o Leninu, vykreslí tuto novou tvář českého venkova ve své další práci.

A po ní jak záčkové na stupínek vystupovali dnešní představitelé české a slovenské literatury, aby oznámili, co a kolik toho napíší v příštím roce podle direktiv, které jim ve zvláštním poselství udělil „největší československý umělec doby“ Klement Gottwald. Všichni ovšem budou ve svých dílech opěvovat lidově demokratický řád, ducha kolektivní práce, národní úderníky a údernice, rozjedou se za tím účelem do šachet a do fabrik, aby věrně „zachytili tep socialistického života“. Hlavní referát měl proslulý kulturní gestapák Drda, jenž útočil na „čistě dekadentní, kapitalistické umění“ a líčil v nádherných barvách budoucnost proletářské literatury. Spisovatelské sjezdování v Praze, i když velká většina účastníků jsou nová jména v české i slovenské kultuře, bylo dokladem nejhlubšího zotročení a zfašizování tvorby v našich dějinách a dokresluje jen míru zrady, oportunistu a stupidity, jakož i tvůrčí nemohoucnosti českých a slovenských literátů – kolaborantů.

Český spisovatel Václav Lacina napsal před měsícem do Lidových novin chválu udavačství. Domnívá se, že „zákon na ochranu republiky Vám ukládá, abyste nemlčeli k připravovaným úkladům, abyste je včasným oznámením pomohli zmařit. Nechráníte tím jen sebe a své spoluobčany, můžete zachránit i samého strůjce před horšími následky. Je-li včas zajištěn, vyvázne s menším trestem, který mu umožní odpykat vinu a vrátit se do národního společenství.“ – Nepamatuji se, že by se kdy byl i nacistický spisovatel snížil k této veřejné výzvě k udavačství.

Přemýšlel jsem o těchto dvou událostech a o tom, co vedlo tak velkou část českého a částečně slovenského vzdělanectva do tak hluboké propasti zbabělosti, bezduchosti a národní i umělecké zrady. Vždyť nejde jen o pár pisálků, kterým jde o politickou moc a slávu, ale i o básníky, spisovatele, umělce, kteří mají za sebou seriózní tvůrčí práci, a o stovky univerzitních profesorů, novinářů, učitelů, národohospodářů a jiných, kdož tvoří podstatnou část soudobého českého a slovenského vzdělanectva. Vidím celý problém asi takto (a předkládám k věcné rozpravě):

Česká a slovenská komunistická a komunizující inteligence se ve svém celku v boji proti nacismu osvědčila, začínáme-li dobu tohoto boje 22. červnem 1941, tedy napadením SSSR Německem. Mezi komunistickou inteligencí a mezi spisovateli a umělci zvláště nebylo takřka kolaborantů. Toto dobré vysvědčení a i činná účast komunistické inteligence v podzemním hnutí byly jakousi vizitkou, s níž naše intelektuální krajní levice vstupovala do nové éry svobodné tvorby a svobodného bádání v třetí republice, aby ve velmi krátkém čase se stala hybnou a vůdčí silou všeho kulturního a vědeckého života. Důvody tohoto prudkého pronikání byly několikere: především podstatná část českého (nikoliv slovenského) spisovatelstva

a umělectva odedávna stála na politické levici, i když to je pojem široký, obchvacující i tak politicky i umělecky si vzdálené osobnosti jako S. K. Neumanna a bratry Čapky. Moderní česká poezie, román, drama, malířství, hudba, divadlo nejsou myslitelný v údobí mezi oběma světovými válkami bez jmen jako Olbracht, Hora, Nezval, Halas, Seifert, Konrád, Majerová, Pujmanová, E. F. Burian, Voskovec a Werich, Nový, Honzl, Štyrský, Toyen a tolika jiných – politicky komunistů nebo levých socialistů. Mnozí z nich museli být za svou věrnost odměněni režimem, těžiště jehož moci po roce 1945 bylo v komunistické straně. Tu jsme také u dalšího důvodu prudkého nástupu „levé kultury“: komunisté hned v Moskvě při jednáních s dr. Benešem neústupně trvali na tom, že příslušník KSČ bude spravovat ministerstvo školství a ministerstvo informací. Už tehdy totiž plánovali komunisté mocný nápor na tzv. kulturní frontě a sami mnohokrát veřejně prohlásili, že „vítězství na frontě kulturní musí doplnit vítězství nad kapitalisty na frontě hospodářské“. Nejedlý, který z ministerstva školství zmizel příliš pozdě, a Kopecký svými prudkými mocenskými zásahy do kulturního a vědeckého života třetí republiky přispěli podstatně k ovládnutí české kultury a vědy komunisty ještě před únorem 1948.

Domnívám se však skromně, že i nekomunistická inteligence volky nevolky přispěla k tomuto vítězství. Zčásti politickou i kulturní defenzivou, v níž se po květnu 1945 ocitla (měla mezi sebou jisté procento těch, kdož se nezachovali právě kulturně v době druhé republiky či později za protektorátu), zčásti tím, že sedla komunistům na lep. Jako i v jiných oborech veřejného života, tak i v kultuře a vědě komunisté pracovali pro své cíle pod heslem jednoty a svornosti v tzv. jednotných organizacích, které od počátku ovládali lidé KSČ k tomu určení, a ovlivnili tak i ty, kdož měli ke komunismu a jeho učení hodně daleko. Připomeňme tu jen z poslední doby před pučem tzv. Kulturní jednotu a Mladou kulturní jednotu. Kolik nekomunistických kulturníků tu ve zlém i v dobrém úmyslu pomáhalo komunistům dokonat dílo kulturní zkázy, kolik jich bylo ochotno debatovat třeba s prof. Štollem o věcech, které vůbec nebyly sporné, poněvadž to říkal takový Štoll, byl prostě nekulturní fašismus. Kolik lidí, jako např. J. B. Kozák, se přes Kulturní jednotu dostalo na cestu zrady. Totéž platí o kulturních odborech Svazu mládeže, o české protifašistické společnosti, o složkách odbojových a jiných, které v bláhové domněnce, že se lze s komunisty domluvit na poli kultury a vědy, když už s nimi není zatím možná dohoda na poli politickém, hnali jen vodu na komunistický mlýn. Psal jsem už jinde o míře viny nás demokratů za porážku demokracie na poli politickém: na poli kulturním je myslím stejně nesporná.

Nejvíce však jsme přispěli k pádu naší literatury, vědy a umění tím, že jsme pomáhali komunistickým kulturtrégrům rozleptávat nesporné pravdy, nebo že jsme alespoň nečinně k tomu přihlíželi. Dovolili jsme komunistům volně másti pojmy, vážně jsme s nimi debatovali o tom, zda svoboda tvorby je podmíněna, či nikoliv, zda umění musí mít společensko-politickou funkci, zda kultura je především pro pracující. Svou nerozhodností, nejistotou a často i zbabělostí jsme způsobili, že stále víc se tvorba hodnotila podle hledisek ideologických a politických (rozuměj komunistických) a že nakonec takřka všude zvítězilo zvrácené přesvědčení, že umění a literatura musí sloužit režimu, státu, straně, opěvovat je a tím i upevňovat. (Srovnej tu statě o funkčnosti literatury a umění ve spisech nacistického ideologa Rosenberga.)

Únorový puč dovršil tento neblahý vývoj. Je mým pevným přesvědčením, že jeho hladký průběh a příprava k němu byly umožněny do míry větší, než se na první pohled zdá, také českou inteligencí, především spisovateli, básníky a kritiky. Jejich zrada na ideálech svobody a umění je o to odpornější, že je povětšinou motivována zbabělostí nebo oportunismem. Kolikrát nám demokratům ve slabých chvílích vykládaly různé ty slabé povahy našeho kulturního světa o tom, jak se jim přičí úkol náhončích KSČ: a přece na druhý den všichni bez výjimky pokračovali ve své práci či ve svých funkcích.

Největšími bezpáteřníky se prokázali být univerzitní učitelé; přítel Ransdorf v tomto listě už jejich proradnost správně zhodnotil. Hned k nim se řadí spisovatelé a básníci, novinářští pisálkové, zbabělá kritika. Česká tvorba, ať literární, ať umělecká, ať vědecká, prochází údobím svého snad nejhlubšího pádu a černé nesvobody. Lžipropaganda ovšem hlásá, že česká a slovenská tvorba stojí na prahu nového zlatého věku. Byla-li však kdy u nás doba kulturního temna, pak je to jistě dnes.

Tato situace staví nás, demokraty v exilu, před velké úkoly. Mravní a kulturní rekonstrukce v našich zemích bude jednou obtížnější než rekonstrukce politická a hospodářská, poněvadž na 80% české inteligence bude mravně k nepotřebě: a otázkou vážnou je, koho necháme učit na školách a univerzitách, koho psát do novin, koho mluvit do rozhlasu, komu svěřit vydávání knih, vedení mládeže, a širě, čeho, čím a jak se bude regenerovat kulturní život český a slovenský. Podle mého soudu bude rozumnější počkat si na nové generace než znovu galvanizovat k životu kultury bolševiky jako Olbrachta či Majerovou, pomatence jako Hromádku či J. L. Fischera, zrádce jako Řezáče, oportunisty jako Drdu či třasořitky jako J. B. Kozáka.

(1949)